

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

Adam Albertsson ./ riksåklagaren ang. grovt rattfylleri

(Svea hovrätts dom den 21 oktober 2020 i mål B 9145-18)

Högsta domstolen, som har meddelat prövningstillstånd med utgångspunkt i vad hovrätten har funnit styrkt beträffande gärningen, har förelagt mig att sända eller lämna in svarsskrivelse över Adam Albertssons överklagande. Jag vill anföra följande.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom.

Bakgrund

Adam Albertsson åtalades den 17 oktober 2017 för grovt rattfylleri begånget den 9 juli 2017. Han delgavs åtalet den 6 november 2017. I dom som meddelades den 4 september 2018 dömdes han i enlighet med åtalet till fängelse i en månad. Hovrätten fastställde i en dom som meddelades den 21 oktober 2020 tingsrättens domslut.

Hovrätten uppgav följande i frågan om påföljd.

Det är drygt tre år och tre månader sedan gärningen begicks. Knappt två månader av den tiden har berott på att förundersökningen har behövt kompletteras till följd av att Adam Albertsson ändrade sin inställning till åtalet. Det rör sig om ett brott som visserligen har varit förhållandevis enkelt att utreda, men förundersökningen har samtidigt vid ytterligare två tillfällen behövt kompletteras efter begäran från försvaret. Mot den bakgrunden anser hovrätten att det inte finns tillräckliga skäl att vid straffmätningen – med tillämpning av 29 kap. 5 § första stycket 3 brottsbalken – beakta den tid som förflutit sedan brottet begicks.

Det kan även komma i fråga att lindra påföljden om Adam Albertssons rätt till rättegång inom skälig tid enligt Europakonventionen har kränkts genom långsam handläggning. I hovrätten har det gått 15 månader från att målet var klart för utsättning till den första inplanerade huvudförhandlingen. Hovrätten beklagar denna långa period av stillestånd, som inte har berott på Adam Albertsson. Det kan ifrågasättas om hovrätten som första instans bör bedöma i vilken utsträckning detta utgör en ersättningsgrundande kränkning (jfr rättsfallet NJA 2012 s. 1038 I p. 45). Under alla förhållanden har Högsta domstolen uttalat att domstolarna i vissa fall inte kan eller bör kompensera den tilltalade genom en påföljdslindring, t.ex. vid brott med lågt straffvärde men högt artvärde. Frågan om compensation får då istället avgöras i den ordning som gäller för statens skadereglering (se NJA 2012 s. 1038 I p. 38). Den gärning som Adam Albertsson döms för har ett lågt straffvärde men ett högt artvärde. Någon lindring av påföljden till följd av långsam handläggning bör därför inte göras.

Överklagandet

Adam Albertsson har överklagat hovrättens dom och yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet eller i vart fall döma honom till en lindrigare påföljd.

I överklagandet har frågan ställts om i vilka fall det kan bli aktuellt med påföljds lindring enligt 30 kap. 4 § brottsbalken på grund av långsam handläggning trots att samma skäl inte anses utgöra grund för strafflindring enligt 29 kap. 5 § brottsbalken. Adam Albertsson har därefter anfört följande.

Vid tiden då Domen meddelades hade det gått drygt tre år och tre månader sedan den åtalade gärningen begicks. Brottet har inte varit svårutrett, men förundersökningen har, som hovrätten påpekar, behövt kompletteras flera gånger efter begäran från försvaret och sammantaget gör hovrätten bedömningen att det inte finns tillräckliga skäl att vid straffmätningen beakta den långa tidsutdräkten enligt 29 kap. 5 § första stycket 3. Försvaret ifrågasätter om hovrätten gjort en korrekt bedömning i fråga om tillämpning av 29 kap. 5 § brottsbalken, men i vart fall har frågan om strafflindring genom alternativt påföljdsval med stöd av 30 kap. 4 § brottsbalken inte prövats. Vid en översiktlig analys av hovrätts- och underrättspraxis tycks den princip som Högsta domstolen ger uttryck för ibland annat NJA 1998 s. 283 ha frångåtts. Det framstår som att domstolarna ofta inte prövar förutsättningarna för strafflindring vid straffmätningen och genom påföljdsvalet separat då det är fråga om långsam handläggning enligt 29 kap. 5 § första stycket punkten 3.

I överklagandet har vidare frågan ställs om det behövs ett klagorand av rätten till påföljds lindring när den åtalades rätt till rättegång inom skäligen tid enligt Europakonventionen har kränkts. Adam Albertsson har i denna fråga anfört följande.

I Domen hänvisar hovrätten till Högsta domstolens avgörande NJA 2012 s. 1038 I och att det i vissa fall kan vara så att domstolarna inte kan eller bör kompensera den tilltalade med påföljds lindring. Ett sådant fall nämns brott med lågt straffvärde, men högt artvärde kunna vara. Någon vidare vägledning för när hinder för strafflindring på denna grund föreligger ges inte (och var inte heller föremål för prövning i målet). Härtill har det aktuella avgörandet även ifrågasatts i doktrin. Sammantaget är det försvarets uppfattning att det skulle vara av ledning för rättstillämpningen om Högsta domstolen prövade frågan om utrymmet för påföljds lindring vid kränkning av Europakonventionens rätt till rättegång inom skäligen tid vid brott med lågt straffvärde, men högt artvärde.

Grunderna för min inställning

Europakonventionen

Enligt artikel 6.1 i Europakonventionen är enskilda personer vid prövningen av deras civila rättigheter och skyldigheter berättigade till en rättvis och offentlig förhandling inom skäligen tid. I offentlig förhandling innefattas rättslig prövning. Av artikel 13 i Europakonventionen följer, att om rätten till rättslig prövning inom skäligen tid har kränkts, så ska den vars rättigheter har kränkts ha tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet. Frågan om kravet på rättegång inom skäligen tid har kränkts får prövas efter en helhetsbedömning där det bl.a. beaktas hur komplicerat målet har varit, hur parterna har agerat under

förfarandet samt hur domstolar och myndigheter har handlagt målet (se t.ex. NJA 2003 s. 414).

Enligt Europakonventionen börjar i brottmål den relevanta tiden för bedömningen av om rätten till rättegång inom skälig tid kränkts den dag när en person kan sägas vara anklagad för brott och avslutas den dag då det finns en slutlig dom (jfr prop. 2009/10:80 s. 161 f.).

Påföljds lindring som kompensatoriskt rättsmedel vid långsam handläggning har godtagits i svensk rätt (se NJA 2003 s. 414 och NJA 2011 s. 386).

Regeringsformen

Genom lagändringar år 2010 infördes en bestämmelse i 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen som slår fast att en rättegång ska genomföras rättvist och inom skälig tid.

Kraven på rättvis rättegång inom skälig tid ansluter till artikel 6.1 Europakonventionen men gäller alla slags rättegångar i domstol.

Grundlagsutredningen, vars arbete låg bakom lagändringen år 2010, hade i sitt betänkande gjort bedömningen att regeringsformen, utöver vad som anges i 1 kap. 9 § RF, borde innehålla en bestämmelse om de grundläggande krav som kan ställas på domstolsförfarandet samt att innehållet i artikel 6 i Europakonventionen och den uttolkning som den bestämmelsen har fått borde vara vägledande vid utformningen av grundlagsbestämmelsen. En ny bestämmelse ansågs inte innebära någon ändring av rättsläget utan avsåg enbart att grundlagsfästa en princip som redan gällde i svensk rätt genom Europakonventionen. (SOU 2008:125.)

Grundlagsutredningens förslag till ny bestämmelse kritiserades under remitteringen, bl.a. enligt följande (prop. 2009/10:80 s. 157).

Regeringsrättens ledamöter anser att en grundlagsbestämmelse om att en rättegång ska genomföras rättvist och inom skälig tid inte bör vara direkt knuten till artikel 6 och Europadomstolens praxis utan i stället utformas så att den utvecklar innebörden av den nationella rätten i förhållande till konventionen och därigenom får en självständig betydelse. I det sammanhanget bör enligt ledamöterna även beaktas att, särskilt inom förvaltningsförfarandet, ett stort antal mål och ärenden prövas som inte har samband med någon enskild persons civila rättigheter och skyldigheter. *Högsta domstolens ledamöter* är tveksamma till förslaget på delvis liknande grunder som Regeringsrättens ledamöter. Högsta domstolens ledamöter framhåller att betänkandets utgångspunkt, att artikel 6 i Europakonventionen i dess helhet och den praxis som utbildats angående dess tillämpning ska vara vägledande för tillämpningen av den föreslagna grundlagsbestämmelsen, innebär att svenska domstolar i praktiken hänvisas till att göra en prövning av om det föreligger ett brott mot artikel 6 i Europakonventionen när det gäller att i ett givet fall bedöma om den nya grundlagsbestämmelsen har åsidosatts. Domstolens ledamöter menar vidare att sådan praxis från Europadomstolen, som tillkommer efter det att den nya grundlagsbestämmelsen har antagits och som inte kunnat förutses av de svenska statsmakterna i samband med grundlagsändringen, inte gärna kan tolkas in i bestämmelsen. Ett genomförande av förslaget vällar enligt domstolens ledamöter en komplikation i tillämpningen utan att i

praktiken medföra något ökat skydd för enskilda, eftersom domstolar och andra myndigheter under alla omständigheter är skyldiga att följa Europakonventionen.

I förarbetena delade regeringen remisskritiken och anförde följande (prop. 2009/10:80 s. 160).

Från konstitutionell synpunkt framstår det som mindre lämpligt att i hög grad knyta såväl ordalydelsen som tillämpningen av en ny grundlagsbestämmelse till en specifik bestämmelse i Europakonventionen och den praxis som fortlöpande utvecklas av Europadomstolen. Europadomstolen meddelar varje år åtskilliga domar av betydelse för tolkningen av bestämmelserna i artikel 6. Som *Regeringsrättens* och *Högsta domstolens ledamöter* påpekar är avgörandena inte alltid lätta att tolka. Det händer även att Europadomstolen ändrar sin tidigare praxis. Om Europadomstolens praxis rörande artikel 6 i sin helhet anses utgöra grundläggande tolkningsdata vid tillämpningen av den nya grundlagsbestämmelsen skulle utvecklingen av Europadomstolens praxis, som ledamöterna i de högsta domstolarna framhåller, kunna leda till att grundlagsbestämmelsen får en helt annan innebörd än vad som kunnat förutses och vad som varit avsett vid dess tillkomst. Även om Europadomstolens domar påverkar innehållet i konventionen och därmed även får betydelse både för Sveriges folkrättsliga förpliktelser och indirekt för innehållet i vanlig lag bör domstolens framtida praxis inte utan vidare påverka innehållet i svensk grundlag. Regeringen delar således Regeringsrättens ledamöters uppfattning att en ny grundlagsbestämmelse bör ges en självständig betydelse i förhållande till konventionen.

Regeringen instämmer vidare i Högsta domstolens ledamöters uppfattning att praxis från Europadomstolen, som tillkommer efter det att den nya grundlagsbestämmelsen har antagits och som inte kunnat förutses av lagstiftaren i samband med grundlagsändringen, inte bör tolkas in i bestämmelsen.

De skilda rättssäkerhetsgarantier som traditionellt anses knutna till ett rättvist domstolsförfarande i såväl civilmål och brottmål som förvaltningsmål sammanfattas enligt regeringens mening bäst med just det uttryck som utredningen föreslår: en rättvis rättegång. Som utredningen framhåller innefattar principerna för en sådan rättegång bl.a. en rätt för en part att bli hörd inför domstolen och därmed få möjlighet att lägga fram sin sak. Av grundläggande betydelse är vidare att förfarandet är kontradiktoriskt och att parterna är likställda i processen. Vidare måste det finnas en processordning av vilken det går att utläsa vilka regler för förfarandet som tillämpas. Dessa grundläggande principer innefattar enligt praxis även bl.a. en rätt att förhöra vittnen, att ta del av utredningen, att få tillfälle att yttra sig över all utredning i ett mål, att få tillgång till tolkning och översättning och en rätt att delges stämning och kallelse till förhandling i domstol. Även andra moment kan ingå i förfarandet för att det ska framstå som rättvist. Alla rättigheter är emellertid inte undantagslösa. Till exempel kan rätten att förhöra ett vittne i viss utsträckning begränsas. Rätten till muntlighet kan också i viss utsträckning begränsas. Regeringen anser mot denna bakgrund att det av utredningen föreslagna uttrycket väl fångar de grundläggande principer som är av sådan betydelse att de bör bli föremål för ett grundlagsskydd.

I förarbetena framhölls vidare såvitt gällde frågan om rättegång inom skälig tid att den närmare innebörden av detta krav framgår av praxis både från svenska domstolar och från Europadomstolen. Inte heller i detta hänseende avsågs bestämmelsen innebära någon ändring av det gällande rättsläget. Det handlade således om att grundlagsfästa en princip som redan gällde i svensk rätt till följd av inkorporeringen av Europakonventionen. Liksom i fråga om bestämmelsen om en rättvis rättegång avsågs rekvisitet skälig tid ha en självständig innebörd i den svenska rättsordningen. Det innebär, sades det i förarbetena, bl.a. att Europadomstolens framtida praxis inte utan vidare kan läggas till grund för tolkningen av grundlagsbestämmelsen. När det gäller hur den nya

grundlagsbestämmelsen förhåller sig till Europakonventionen och bestämmelsen i 29 kap. 5 § första stycket brottsbalken framhölls att avsikten med den nya bestämmelsen var att den till sin innebörd skulle knyta an till motsvarande bestämmelse i Europakonventionen. (A. prop. s. 161 f.)

Brottsbalken

Enligt 30 kap. 4 § brottsbalken ska rätten vid val av påföljd fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse. Vid den bedömningen ska rätten beakta sådana omständigheter som anges i 29 kap. 5 § brottsbalken. Som skäl för fängelse får rätten, utöver brottslighetens straffvärde och art, beakta att den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till brott.

Av 29 kap 5 § första stycket 3 brottsbalken följer, att rätten vid straffmätningen i skäligen omfattning ska beakta om en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid förflutit sedan brottet begicks. Skillnad måste alltså göras mellan olika brottsarter. Att fyra år har förflutit från en stöld kan således tala för en icke frihetsberövande påföljd medan det däremot ofta inte gör det vid ett skattebrott, där ju mer regelmässigt långa tider förflyter på grund av överklaganden i själva skattefrågan m.m. Den långa tiden ska i princip ha förflutit innan den tilltalade fick del av åtal för brottet. Att han sedan han delgivits åtalet t.ex. flyr utomlands eller på annat sätt håller sig undan åtal ska normalt inte föranleda att denna punkt tillämpas. (Prop. 1987/88:120 s 95 och Agneta Bäcklund m.fl. *Brottsbalken – en kommentar på internet*, kommentaren till 29 kap. 5 § brottsbalken)

Att det i princip är tiden till dess att den tilltalade fick del av åtalet som ska beaktas innebär att regleringen i punkten 3 avviker från den rätt till rättegång inom skäligen tid som gäller enligt artikel 6.1 i Europakonventionen (jfr prop. 2009/10:80 s. 161 f.).

Rättsfall

I *NJA 2003 s. 414* klargjorde Högsta domstolen att frågan om kravet på rättegång inom skäligen tid har kränkts får prövas efter en helhetsbedömning där det bl.a. beaktas hur komplicerat målet har varit, hur parterna har agerat under förfarandet samt hur domstolar och myndigheter har handlagt målet. Frågan ska inte prövas som en faktor inom ramen för 29 kap. 5 § första stycket 3, utan som en särskild omständighet. Prövningen ska vidare redovisas självständigt för att tillgodose de krav som Europadomstolen ställt på ett klart syfte och en tydlig och mätbar kompensation. I målet fann Högsta domstolen att den för bedömningen relevanta tiden sammanlagt uppgick till närmare nio år. Den tid som Högsta domstolen beaktade som en oskäligen fördröjning i handläggningen var emellertid begränsad till en period om drygt fyra år från cirka två år efter delgivningen av brottsmisstanke till tidpunkten för åtalets väckande.

I *NJA 2012 s. 1038 I* gällde frågorna dels i vad mån den tid som lagföringen hade tagit innebar att påföljden skulle lindras med stöd av 29 kap. 5 § första stycket 7 och 30 kap. 4 § första stycket brottsbalken, dels i vad mån den tilltalades rätt till rättegång inom skäligen tid enligt artikel 6.1 i Europakonventionen hade kränkts och i så fall i vad mån och på vilket sätt det utgjorde skäl för lindring av påföljden. Högsta domstolen uttalade bl.a. att det primära kompensatoriska rättsmedlet på grund av långsam handläggning vid en fällande dom i brottmål är påföljds lindring. Kompensationen i form av påföljds lindring syftar till att gottgöra att det allmänna har kränkt den

enskildes grundläggande rättighet att få sin sak prövad inom skälig tid. Det betyder att den har ett annat ändamål än de straffrättsliga reglerna om straffmätning och påföljdsval. Påföljds lindringen på grund av långsam handläggning har alltså inte straffrättslig grund utan vilar på konventionsrätten. (Se NJA 2012 s. 211 I, p. 25, jfr SOU 2010:87 s. 290.) I avgörandet framhölls vidare att frågan om påföljds lindringens vara eller icke vara som kompensationsform inte kan bli till föremål för omprövning i rättspraxis men att det däremot fanns ett betydande utrymme för rättsbildning genom domstolspraxis i fråga om förutsättningarna för påföljds lindring och beträffande efter vilka principer en påföljds lindring ska ske, om tillräckliga förutsättningar för en sådan kompensation föreligger. Det uttalades att det kunde finnas fall när domstolen inte kan eller bör kompensera den tilltalade genom en påföljds lindring (se p. 38 i avgörandet). Så kan bl.a. vara fallet vid brott med lågt straffvärde men högt artvärde. I dessa fall får domstolen, sades det, stanna vid att konstatera förhållandet. Frågan om kompensation – utöver den ursäkt som är befogad – får bli ett spørsmål som avgörs i den ordning som gäller för statens skadereglering (se p. 25 i avgörandet).

I *NJA 2015 s. 417* har Högsta domstolen uttalat att det vid straffmätningen enligt 29 kap. 5 § första stycket 3 brottsbalken i skälig omfattning ska beaktas om en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid har förflutit sedan brottet begicks (sen lagföring). Det är främst tiden mellan brott och slutlig dom som har relevans, enligt Högsta domstolen.

I *NJA 2018 s. 456* var de i målet aktuella smugglingsbrotten begångna cirka fyra och ett halvt år före Högsta domstolens prövning av målet. Den tiden var enligt avgörandet i förhållande till brottens art och vad som framkommit om utredningens komplexitet inte så lång att den borde beaktas vid påföljds valet eller straffmätningen.

Min bedömning

När det gäller frågan om hanteringen av målet innebär att Adam Albertssons rätt till rättegång inom skälig tid enligt Europakonventionen har kränkts på grund av långsam handläggning är den relevanta tidsperioden som ska bedömas dagen för delgivning av brottsmisstanke till dagen för slutligt avgörande av saken.

Gärningen som Adam Albertsson är dömd för begicks den 9 juli 2017. Han delgavs misstanke om brott samma datum som brottet begicks. Åtal väcktes den 17 oktober 2017 och delgavs Adam Albertsson den 6 november 2017, dvs. knappt fyra månader efter att han delgetts misstanke om brott. Tingsrättens dom meddelades den 4 september 2018, vilket var cirka 11 månader efter att åtal hade väckts. Jag konstaterar i det sammanhanget att Adam Albertsson efter åtalet har begärt kompletteringar av förundersökningen som fördröjt hanteringen i tingsrätten. Efter tingsrättens dom kom akten i målet, enligt hovrättens dagboksblad, in till hovrätten den 5 oktober 2018. Därefter begärde Adam Albertsson under 2018 vid två tillfällen ytterligare kompletteringar av förundersökningen och lämnade även in en kompletterande bevisuppgift. Hovrättens dom meddelades emellertid först den 21 oktober 2020. Det har, enligt vad hovrätten konstaterat i sin dom, gått 15 månader från det att målet var klart för utsättning i hovrätten till den första inplanerade huvudförhandlingen. Dröjsmålet har enligt hovrätten inte berott på något agerande från Adam Albertssons sida.

Den för bedömningen relevanta tiden kommer sammanlagt att motsvara cirka fyra år, varav större delen av denna tid beror på fördröjningen i hovrätten. Det

har inte kommit fram något godtagbart skäl för dröjsmålet i hovrätten. De 15 månaderna från att målet var klart för utsättning till den första inplanerade huvudförhandlingen framstår därför som en onödig handläggningstid. Eftersom det är frågan om ett mål av enkel beskaffenhet finns det vid en helhetsbedömning skäl för slutsatsen att handläggningen i hovrätten måste anses ha tagit oskäligt lång tid.

Hovrätten har vid sin bedömning av om Adam Albertsson ska kompenseras för långsam handläggning genom påföljds lindring hänvisat till Högsta domstolens uttalanden i NJA 2012 s 1038 I om att domstolarna inte kan eller bör kompensera genom påföljds lindring vid brott med ett lågt straffvärde men ett högt artvärde.

Jag ser inte att det finns något skäl för mig att avvika från hovrättens bedömning som skett med stöd av Högsta domstolens uttalande. Mot den bakgrunden bestrider jag ändring av hovrättens dom.

När det gäller frågan om handläggningstiden ska inverka vid straffmätningen eller påföljds valet enligt bestämmelserna i 29 kap. 5 § första stycket 3 brottsbalken eller 30 kap. 4 § brottsbalken, så konstaterar jag att tiden fram till åtal inte har varit så lång att det finns skäl att beakta denna när påföljden bestäms.

Bevisuppgift och handläggning

Jag åberopar inte någon bevisning. Målet kan enligt min uppfattning avgöras utan huvudförhandling.

Petra Lundh

Eva Bloch

Kopia till:

Utvecklingscentrum.

Norrorts åklagarkammare.

Assistentåklagare Rebecca Adbo (AM-132063-17).